

БИОЕТИКА, МУЛТИКУЛТУРА, МУЛТИЛИНГВАЛНОСТ И АКВИЗИЦИЈА НА СТРАНКИ ЈАЗИК

доц. д-р Марија Емилија Кукубајска;

Билјана Алексова-Даневска(1)

Апстракт:

Работилницата Биоетика, мултикултура, мулти-лингвалност и аквизиција на странски јазик се одржа со целна група која послужи да: 1. информира за значењето и улогата на етичките пораки во литературата за основно образование; 2. примени современи креативни јазични и книжевни методи во изучување на англискиот како странски јазик, во тријазична наставна средина: англиски, турски и македонски јазик; 3. Стимулира креативни мисловни потенцијали за откривање на нови зборови и 4. мотивира ученици од јуручкото население за истражување на англискиот јазик преку позитивни пораки за хуманите етички вредности. Моралните инспиративни, позитивни и конструктивни пораки беа препознавани и применувани низ јазично-книжевни активности во работилницата. Меморирањето на наставна материја беше поттикнато преку современ метод на интегрирање на јазичното образование со концепти и идеи за морално воспитување кои кореспондираат со традиционалните идеи меѓу ова муслиманско население во Македонија. Ангажирањето на вниманието кај учениците и регистрираната зголемена ретенција на биоетичките пораки пропорционално се зголеми со опфаќање на теми од култура на живеење, етичко-духовни, интелектуални, емотивни и социјализациски вредности. Квалитетот на резултатите од работилницата покажа дека методите за стимул на меморизација преку асоцијативни сегменти од позитивен вокабулар, иновативни неологизми, креативно мислење и мултикултуролошка социјализација, доведуваат до образовно-воспитни цели кои ги надминуваат просечните успеси. Оваа активност имаше за цел да помогне во култивирање на а) интересот на учениците, особено од женската популација, за натамошно школување и б) подигнување на нивото на свеста кај сите ученици за развој на нивните потенцијали и по осумгодишното образование. Клучни зборови: аквизиција на јазик, биоетика, култура, асоцијација, меморија.

BIOETHICS, MULTI-CULTURE, MULTI-LINGUAL ENVIRONMENT AND FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

Marija Emilija-Kukubajska,

Biljana Aleksova-Danevska2

Abstract:

The workshop Bioethics, multi-culture, multi-lingual environment and foreign language acquisition was conducted with a study group aimed to: 1. Inform about the meaning and role of ethical messages in literature for elementary education; 2. Apply contemporary creative linguistic and literary methods in studying English as a foreign language, in a trilingual study environment; 3. Stimulate creative thinking potentials for discovering new words and 4. Motivate students of Yuruk ethnic population from the Plachkovica Mountain, in order to analyze and explore the English language through positive messages about human ethical values. Morally inspirational and constructive messages were recognized and applied in a number of linguistic-literary activities of the workshop. Memorization of the curriculum was supported by contemporary methods of integrating the linguistic education with concepts and ideas of ethics education corresponding to traditional ideas maintained by this Muslim population in Macedonia. The engagement of the students' attention and the amplified retention of bioethical messages have been proportionately expanded, by including themes such as culture of

living, ethical-spiritual, intellectual, emotional and social values. The quality results of this workshop demonstrated that the methods to stimulate memorization through associative segments of positive vocabulary terms, innovative neologisms, creative thinking and multi-cultural socialization, lead to educational-didactic purposes that surpass average outcome. This workshop activity aimed at facilitating the cultivation of a) students' interest, particularly among females, for higher education, and b) raising consciousness among all students for development of their potentials beyond eighth grade.

2) Faculty of Philology, University "Goce Delcev" Stip 185 Годишен зборник 2014 Yearbook 2014 Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип Faculty of Philology, Goce Delcev University – Stip Key words: language acquisition, bioethics, culture, association, memorization.

1. Вовед: Статистичките податоци од Општина Штип покажуваат дека во планинските села со турска популација школувањето престанува по осумгодишното образование. Работилницата имаше за примарна цел да го започне процесот на мотивација за учење и интелектуален развој преку етички пораки во изучување на англискиот јазик, кај учениците од прво до четврто одделение. Создавање на високообразовани млади кадри и нивно успешно вклучување на пазарот на вработување е и национална цел на Република Македонија и глобална потреба. Првата работилница од ваков вид во Македонија ја постигна својата цел: имагинативно и иновативно изучување на јазикот и литературата и подигнување на свеста за хуманост, солидарност и етички вредности преку интелектуално ангажирачките биоетички теми. Работилницата беше иницирана, конципирана и спонзорирана од наставнички кадар на Филолошкиот факултет, писателката доцент по англоамериканска литература и култура д-р Марија Емилија Кукубајска. Домаќин, координатор и ко-организатор на работилницата беше студентот на втор циклус студии по англиски јазик и литература при Филолошки факултет на УГД, Билјана Алексова Даневска. Оваа млада наставничка веќе има шестгодишно искуство со ученици кои наставата од прво до петто одделение ја следат само на турски, мајчин јазик, а англискиот им е втор јазик, додека македонскиот го изучуваат од четврто одделение. Нејзините квалитети како наставник се должеа и на двете универзитетски дипломи: филолог по македонска и јужнословенски книжевности со англиски јазик и книжевност на УКИМ и професор по англиски јазик и книжевност на УГД. Билјана Алексова Даневска беше избрана за координатор на проектот од нејзиниот ментор на втор циклус студии, доцент д-р Марија Емилија Кукубајска, која е раководител на поединицата за Источна Македонија при УНЕСКО Центарот за биоетика, основан од проф. д-р Амнос Карми. Биоетичката и мултикултуролошка работилницата на д-р Кукубајска вклучи наставна единица со интерактивна практика како наставно-образовна, научноистражувачка, стручно-уметничка, стручно- апликативна и организациско-развојна активност. Активноста беше приспособена за ученици од основно образование, со можности за проширување на концептот и за осумгодишно образование, поради што во завршниот сегмент од активностите се приклучија и ученици од шесто до осмо одделение, со својот наставник Јусин Арсланов, дипломиран наставник по одделенска настава на турски јазик и студент на втор циклус студии по дидактика, УКИМ. Значењето на овој проект се состоеше и во неговиот мултикултурен карактер: воспитно-образовната активност се изведуваше меѓу деца од источниот дел на Република Македонија кои го уживаат уставното право како етничко малцинство да следат настава на свој мајчин јазик, турски и да ја практикуваат својата култура на живеење и фамилијарните традиционални етички норми, вклучувајќи го и стилот на етничко облекување, што се гледа и од фотографскиот материјал. Наставничката Алексова Даневска во работилницата вклучи и својата активност за истакнување на лидерските способности кои беа демонстрирани на завршната приредба за крај на учебната 2013-2014 година. Лидерските способности кај учениците беа изразени преку: 1. часот со завршна настава; 2. презентирање и истакнување на кумулативните знаења по англиски јазик спрема наставниот план за таа учебна година и 3. научно стручната и едукативна работилница

за креативно мислење и етичко спознавање на јазикот и убавината на доброто во човекот. По претходни планирања и подготовки, на 4 јуни 2014 год. во Основното училиште „Страшо Пинџур“, Општина Карбинци, село Парналија, на планината Плачковица, оддалечено 23 километри од универзитетскиот град Штип, се реализираше наставно-креативната работилница Биоетика, мултикултура, мултилингвалност и аквизиција на странски јазик како дел од соремените проекти за образование и култура и етички пораки, конципирани и презентирани од д-р Кукубајска во неколку училишта во Лос Анџелес и во Вашингтон, на Американскиот колеџ во Солун, Грција, на Универзитетот Гарјунис во Либија и во интернационалните училишта во Скопје, Р. Македонија. По овие урбани средини д-р Кукубајска го одбра руралниот наставно-културен хабитат во ова планинско село за да ги потврди своите претходни сознанија стекнати во Африка, САД и во Македонија, дека мултикултурализмот не е новоизмислен агенс за подобро разбирање и повисоки етички вредности меѓу народите, туку дека различните култури никогаш и не биле пречка за разбирање, напредок во знаењата и нивна размена и запознавање со различното, туку дека го зачувале иманентното кодирање на моќта на човековата индивидуа за морално разсудување и однесување. Д-р Кукубајска поаѓа од фактот дека во процесот на учење за другите (англиската култура) и разбирање и прифаќање на разликите (англискиот јазик), моралната компонента суштински недостасува во воспитниот аспект на образовниот процес во 21 век. Со убедувањето дека етичките кодови се иманентни во свеста и совеста на човекот, и покрај хаосот во глобалните и веќе постглобални промени на меѓународен план, работилницата ја одбра темата за биоетика со постојаната потреба: да се докажува и применува присутноста на тој етички код и во една органски чиста морална средина на деца-ученици кои не се изложени ниту на урбан животен стил, ниту на интернет приод кон диверзитетот на идеи и визии за друга реалност, а поседуваат висока морална свест за љубов кон ближниот и другиот и морална свест за развој на своите мисловни способности. Јуручката популација од турското население е позната по својот типичен животен и работен стил на своеволна културолошка изолација по, исто така, своеволното повлекувањето на голем број турско население од Балканот, по Втората балканска војна (1913 година) и по Втората светска војна. Денес таа етничко-јазична популација го има правото да ги ужива сите бенефити на севкупно современо, демократско, цивилно и цивилизирачко интегрирање со животниот, работен и образовен стил на останатото население од Македонија кое е составено претежно од македонско население и од етнички малцинства на Албанци, Турци, Власи, Роми, Бошњаци, Срби и други. Меѓутоа, јуручката популација, од 1371 година, кај битката на р. Марица и 1389 година, кај битката на Косово, кога Османлиската Империја го окупира Балканскиот Полуостров), со векови го одбира своето право да ужива свои слободи далеку од градскиот живот (што сугерира споредба со Хунзите во Хималаите), одбивајќи културолошко и јазично мешање со македонскиот народ од Источна Македонија. Оваа типична состојба претставуваше културен, јазичен и етички предизвик да им се пријде на децата на јуручката популација со едукативно-културолошка активност на работилницата. Пројавениот интерес да се работи со нивните потенцијали за учење и почит кон нивната посебни духовни вредности, а во рамки на општочовечките морални принципи за разбирање и соработка ја спроведе оваа идеја во несекојдневно квалитетна пракса по методика на вклучување етички пораки во изучување на странскио јазик. Идејата беше спроведена со асистенција на наставничката која им предава англиски јазик како втор јазик, од прво до петто одделение и која поседува огромно педагошко искуство, способност и мотивираност да им предава на ученици кои знаат само турски јазик. Специфичната улога на Билјана Алексова Даневска резултирала од нејзината наставно-лингвистичка компетенција како наставник која симултано ја изведува наставата на англиски јазик, а потоа ја преведува и на турски јазик. Б. Алексова Даневска: истакнување на знаењето; д-р Кукубајска: ЦД: „Биоетика во поезијата“ и „Срце“ На современата примена на одржливи

биоетички концепти во наставата ѝ претходеше опсервација на групното и поединечно залагање на учениците и нивните способности и знаења за време на претходно спроведената активност на Алексова Даневска. Часот на Даневска се состоеше во уметничко раскажување или рецитирање на клучните содржини од материјалот по англиски јазик изучен во второто полугодие. По природна селекција најдобрите ученици сами се регрутираа во кандидати за лидерски улоги во следната фаза од работилницата: анализа, ретенција и меморизирање на материјалот предаван тој ден од д-р Кукубајска преку биоетички и јазични примери кои бараа повисок степен на инволвираност во аквизиција на активноста во работилницата. Таа го презентираше овој дел од предавањето преку иновативен метод во изучување на англискиот јазик како трет јазик кој беше изведен со помош на зборови во кои се содржани повеќеслојни (multi-layer) значења и други поими. Фондот на креативни примери таа ги има разработено и формулирано со цел да се прошири асоцијативната моќ на зборот и неговата натамошна имагинативна апликација во нови фрази и нов (с) мисловен контекст на поими во англискиот јазик. Во оваа презентација ќе издвоиме некои примери. Пример бр. 1: Зборот Heart послужи за еден од случаите на петслојна, петзначна апликативна имагинација. Во збор Heart учениците интерактивно, со меѓусебни ангажирања, беа стимулирани да препознаат и други зборови содржани во него. Со ентузијазам и изненадување во нивното истражување, тие ги препознаа зборовите: 1. heart (срце, именка); 2. he (тој, заменка); 3. hear (слуша, глагол); 4. ear (уво, именка) и 5. art (уметност, именка). Етичките пораки во анализа на петте зборови се препознаа преку пет поими кои се интегрираа во дискусија наменета да се изгради платформа за доживување на некои морални категории и нивното толкувања, како на пример срцето. Не е само материјален орган кој помага за животодавна циркулација на крв. Срцето е и метафора за љубовта од која произлегуваат и другите морални категории. Ако се има во себе љубов (кон фамилијата, саканите, природата, животните, земјата, кон Бог) во себе ќе се има и радост, ќе се има мир (во срцето, во фамилијата, во светот), ќе се има трпеливост (со време и посветена и напорна работа во учењето) да се постигнат најдобри резултати во училиштето; ќе се има добрина, љубезност и милосливост кон оние и она што сакаме да не сака и сакаме да му покажаме љубов; верност кон пријателите и кон целите за остварување во животот и самоконтрола што е самодисциплина, а што ни дава морална сила да се спротивставуваме на штетните навики и пороците кои ги напаѓаат особено младите: пушење, пиење, дрога, ТВ порнографија (учениците и фамилиите имаат електрификација и ТВ приклучоци. Учениците даваа примери за лица, појави и предмети кон кои се насочуваат духовно-моралните функции на срцето. Активноста ја прошири дискусијата на нови импровизации за реалната функција на срцето: Со срцето (heart) тој (he) ја слуша (hears) уметноста (art) да се биде добар, уметноста да се биде вистински пријател, да им се помага на другите, да се гради доверба и единство со оние кои зборуваат друг јазик, да се биде правичен, исполнет со ентузијазам да се остварат сонштата во реалност, желбите во стварност. Заклучокот беше изведен од сите дека уметноста на добрината и праведноста се наоѓа во срцето. Фазите од работилницата како едукативно-истражувачки и културолошки настан од примена на биоетика, мултикултура, мултилингвалност и аквизиција на странски јазик, особено преку примерот со зборот срце – Heart, ја истакнаа метафората на срцето како сеопшт поим за позитивна емпатија и сесрдно интелектуално ангажирање, што е од витално значење за сите култури, народи и религии: The Art of the Heart (Уметноста на срцето). Учениците изразија несекојдневен ентузијазам во иновативната примена на биоетика при изучување на јазикот и културата на живеење низ духовни, интелектуални и емотивни вредности. Во вториот дел од оваа интерактивна лингвистичко-книжевна и биоетичка активност на учениците им беше овозможена уште една платформа за нивното уметничко етичко изразување. Им беа поделени боици и блокови за цртање (донација од ЕМАРИ Институтот) со кои тие визуелно ги изразија своите вербални толкувања на моралните пораки. Донација на

книги: "Bioetics in Poetry" и материјал за цртање; Озкан: "My family" - Benim ailem Пример бр. 2: Самогласките: а, е, I, о, и. Од учениците се очекуваше во брзиот изговор на петте самогласки: а, е, I, о, и да се препознае фраза која значи Еј, тебе ти должам (Haу, I owe you). По стимулирање на креативното и конструктивно мислење и анализа на изговорената фраза, натпреварувачите во откривање на нова смисла во исказот беа позитивно изненадени што во него се крие и другото значење. Се разви дискусија за тоа дека не треба никому да му должиме, освен што имаме обврска да бидеме добри луѓе, се подобри ученици во генерацијата, најдобри деца на своите родители и на човештвото, во име на Бог. Јуручката етничка популација има длабоко религиозна, муслиманска вероисповест, која суштински ги одредува моралните норми за она што е добро, правилно, правично или не. Пример бр. 3: Реченицата I see the sea. Со оваа реченица се разви функционална игра на идеи. Учениците направија разлика меѓу глаголот see (гледа) и именката sea (море). Целта на оваа реченица беше да се развијат биоетички, ментални и морални, игри за а) помагање на оние кои не можат да гледаат; б) да се користи и имагинацијата (за-мислата) како средство за „гледање“ и следење на добрите дела во животот и работата; в) апстрактното значење на зборот гледа: Гледај (туди се) да бидеш прекрасно дете. Исто така, се употреби зборот sea (море) како предмет за споредба на тој поим и негова примена во друг контекст: море од желби, зелено море од планинска трева. Работилницата примени и методи за стимул, ретенција и меморизација преку асоцијативни сегменти од позитивниот збор и конструктивната фраза и ментално-социјализирачка и емотивна мотивација преку етички пораки во текстот и контекстот. Работилницата се спроведе со асистенција на Алексова Даневска, која беше и преведувач на турски јазик, заедно со наставникот Јусин Арсланов, дипломиран наставник по одделенска настава на турски јазик и студент на втор степен студии по дидактика на УГД. И за д-р Кукубајска оваа беше прва работилница на англиски јазик адаптирана за ученици чиј мајчин јазик е турскиот. Теми од нејзиниот курикулум за развој на креативното пишување и критичко мислење преку иновативни методи веќе беше применувана во американските училишта со етнички, расен и јазичен диверзитет: The B-Right House во Вашингтон и Prime Preschool and Kindergarten во Лос Анџелес. За свеченоста од крајот на училишната година, Алексова Даневска успешно го одржа и својот завршен час на англиски јазик наменет за развој на јавното говорење и однос со публиката, преку активности и настап на нејзините ученици. Наставникот соработник во креативната работилница Јусин Арсланов; одличните ученици Џанер Мустафа и Анифе Мамуд Работилницата заврши со натпревар во 1. интерпретирање на англиската лекција по биоетика и 2. цртање - ликовен израз на идејата за љубов кон фамилијата, природата и кон земјата Македонија. На победниците им беа доделени награди во книги од авторката Кукубајска: „Биоетика во поезијата“, кои заедно со комплетите за боене беа донација од невладината организација за промоција на моралот и академските истражувања во историјата на културите, ЕМАРИ. Учениците со рози од нивните планински дворови и со желби за идни биоетички јазични игри, во нивното училиште до џамијата, с. Парналија, планина Плачковица Заклучок Како резултат на активностите во работилницата изведена во комбинирани паралелки од I, II, III, IV и V одделение, наставната, културолошка и етичка материја беше комуницирана со ефективна динамика во совладување на иновативниот метод. Потенцијалите на учениците, и на индивидуален и на групен план, дојдоа и до заслужен израз, преку натпреварувачкиот карактер во процесот на откривање на иновативните содржини и преку презентирање на предзнаења од јазични, интелектуални и морални содржини претходно акумулирани во воспитно- образовниот процес со наставничката Билјана Алексова Даневска. Целта на работилницата беше постигната преку 1. Зголемување на ентузијазмот и активно ангажирање на вниманието, во формацијата а) индивидуален ученик и б) група, класна целина, а преку иновативни предизвици за учењето и развојот на интелигенцијата: преку јазичната и мисловна игра во која учениците и класот, како субјекти на креативниот процес – ќе

ја постигнат позитивноста од откријата низ учењето иницијално презентирано од наставникот како посредник во испорака на образованието кое ќе продолжи да се формира во лична аквизиција на знаење, способности и можности (knowledge, skills and abilities). 2. Разбирање и примена на етичките норми а) во средина за учење, училищата – и б) во замислени средини и имагинарни состојби и односи; размена на интерперсонални мислења меѓу учениците во однос на етичките концепти; дискусија и употреба на етички норми во градење на исказ и реченици на странскиот јазик; дисциплина, самодисциплина и почит кон интересните а сериозни иновации претставувани во работилницата. 3. Примена на методи за стимул, ретенција и меморизација преку асоцијативни сегменти од позитивен вокабулар, конструктивно мислење, мултикултурна социјализација и емотивна емпатија преку етички пораки во текстот, контекстот и поддршка на самодовербата и успешната самореализација и сатисфакција на ученикот, почитувајќи ги строго традиционалните етничко религиозни гледишта всадени во децата од страна на нивните фамилии, вклучувајќи културна историја, а едновремено претставувајќи најнови интерпретации на јазикот, културата и етиката. 4. Спроведување од страна на наставничкиот кадар - на современ, јасен, интересен и применлив и функционален интеракциски пристап кон биоетичките пораки, со следење на педагошко-психолошкиот елемент во воспитно-образовниот процес, со што се истакна хуманоста, се ослободи комуникативната социјализација, отворената соработка и фер натпревар во когнитивни активности на децата, некои од нив веќе тинејџери (поради мешаните паралелки од прво до петто одделение) и се поттикна желбата за нивното идно универзитетско образование.

Библиографија

Dougherty, Trent, Knowledge in an Uncertain World, by Jeremy Fantl and Matthew McGrath, Mind, A Quarterly Review of Philosophy, Oxford University Press, Volume 122 Issue 488 October 2013

Engelhardt Jr. Tristram, The Foundations of Christian Bioethics, Swets and Zeitlinger, 2000

Journal of the American Academy of Religion, Volume 82, issues 2, June 2014 Karmi, Amnon. (2012). Informed Consent, The UNESCO Chair in Bioethics, 194 Годишен зборник 2014 Yearbook 2014 Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Faculty of Philology, Goce Delcev University – Stip Faculty of Law, University of Haifa, Israel. Кукубајска, Емилија Марија, Marija Emilija Kukubajska. (2013).

Биоетика во поезијата, Bioethics in Poetry, ЕМАРИ, EMARI, Штип, Stip Meyer, Н. (1987).

Unterrichtsmethoden II, Praxisband, CornelsenVerlag, Frankfurt. The Philosophical Quarterly. (2014).

Oxford Journals, Volume 62, Issue 256, July. Vallier, Kevin. (2014).

Divine Teaching and the Way of the World, by Samuel Fleischacker, Mind Oxford Journals, Volume 123, Issue 489, January.